

УДК 338.24.01:339.37

МАЗУРОЛЕНА,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ: ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

У статті розвинено наукові основи діагностики системи управління розвитком роздрібною торгівлі. Наведено авторську концепцію комплексної діагностики системи управління розвитком торгівлі, розкриті її мета, задачі, принципи й цикл робіт.

Ключові слова: діагностика; управління; роздрібна торгівля; системний аналіз.

Постановка проблеми. Розвиток роздрібною торгівлі відбувається під впливом самоорганізуючих механізмів і зовнішнього, у тому числі державного, впливу. Як свідчить практика, державне управління не завжди має сприятливі наслідки для торговельного сектора, тому постає потреба в дослідженні причин такого стану. Від якісної діагностики чинників і джерел помилок у державному регулюванні торгівлі безпосередньо залежить перспектива розвитку цієї важливої для життєзабезпечення людини сфери, тому тема статті є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контент-аналіз змістовного наповнення терміна "діагностика", представлений у роботах різних вчених-економістів, показує, що його розуміння не є однозначним. А. І. Муравйов характеризує економічну діагностику як "спосіб визначення характеру порушень та галузі господарської діяльності, у якій відбуваються відхилення від нормальної відносної динаміки різних процесів" [1, с. 18]. На його думку, діагностика спрямована на виявлення проблем розвитку об'єктів в умовах неповної інформації з метою обґрунтування перспективних напрямів їх розв'язання. М. М. Глазов визначає діагностику як сукупність методів та принципів розпізнавання дисфункцій та постановки діагнозу аналізованому об'єкту задля підвищення ефективності та якості його функціонування [2, с. 9]. Згідно з позицією Г. О. Швиданенко та О. І. Олексюка, діагностика - це "процес розпізнавання й визначення негативних (кризових) явищ у діяльності підприємства на основі помічених локальних змін, установлених залежностей, а також особливо помітних явищ поточної підприємницької діяльності" [3, с. 6]. У роботі Н. Н. Терещенко діагностика трактується з позицій двох підходів: як комплексне дослідження з виявленням характеру порушень нормального ходу процесів і як функція управління, виконання якої передують прийняттю рішень із довгострокового, середньострокового та короткострокового розвитку та регулювання об'єкта [4]. У зарубіжних публікаціях, на відміну від українських чи російських джерел, змістовно-науковому аспекту діагностики не приділяється так багато уваги. Їхні автори (наприклад, Т. Томсік і Е. Свобода [5], Дж. Гамільтон [6]) здебільшого зосереджені на методичному інструментарії діагностики.

Але роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників поєднує те, що вони переважно стосуються мікроекономічного діагностування й застосовуються для діагностичного аналізу підприємства чи його окремих підсистем. Для макроекономічних процесів чи об'єктів діагностичні процедури майже не розробляються. На нашу

думку, це є прикрою недоробкою, адже діагностувати можна об'єкти будь-якого рівня.

Мета статті - адаптувати процедури економічної діагностики до системи управління розвитком торговельного підприємництва й розробити авторську концепцію комплексної діагностики системи управління розвитком роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Ми будемо розуміти під діагностикою процес дослідження стану об'єкта, який охоплює відповідні аналітичні процедури та прийоми й специфіка якого полягає у виявленні найсуттєвіших проблем, "вузьких місць" чи порушень у функціонуванні об'єкта, а також визначенні діагнозу як оціночного опису його поточної характеристики з метою розроблення корегувальних заходів для усунення проблем та планування подальших, більш глибоких аналітичних досліджень.

На нашу думку, у цій інтерпретації діагностика є компонентом й одночасно інструментом системного аналізу. Такий підхід, на відміну від існуючих, дає змогу інтегрувати діагностику в процес системного дослідження об'єкта, який розглядається в цій статті, - управління розвитком роздрібною торгівлі. Якщо аналіз, будучи одним з етапів системного дослідження управління роздрібною торгівлею, має відносно всеохопний, всеосяжний характер, то діагностика - це аналітична робота вибіркового характеру, тобто спрямовується не на повний опис функціонування системи, а на виявлення найважливіших, найкритичніших проблемних зон і "вузьких місць" в управлінні. Таким чином, діагностику доцільно включити до глибокого й детального аналізу як його початкову фазу, що має когнітивний та інтерпретаційний аспекти: у рамках першого відбувається пізнання об'єкта діагностики, у рамках другого виводяться підсумкові оціночні судження про стан об'єкта.

В умовах неповної інформації та з метою заощадження коштів діагностика має бути оцінена як конструктивна альтернатива детальному аналізу, що підтверджується емпіричним принципом Парето - базовою установкою щодо оптимізації результатів будь-якої діяльності, згідно з якою достатньо незначних (20 %) зусиль, щоб отримати більшу частину (80 %) результату.

Узагальнення наукових здобутків, накопичених у галузі економічної діагностики, дало змогу адаптувати діагностичні процедури до системи управління розвитком торговельного підприємництва й на цій підставі розробити авторську концепцію комплексної діагностики системи управління розвитком роздрібною торгівлі, визначивши її мету, задачі, принципи

й цикл робіт (рис. 1). Ця концепція, на відміну від існуючих, уперше розкриває зміст діагностичного аналізу системи управління на макрорівні й охоплює діагностику всіх компонентів (підсистем) досліджуваної системи, виділених на засадах кібернетичного підходу, - керуючої системи, керованої системи, взаємозв'язків між ними й оточуючим середовищем. Це сприятиме ухваленню більш обґрунтованих управлінських рішень щодо державного управління торговельним підприємством і є науковою основою для прогнозування тенденцій його розвитку.

Основною метою діагностики системи управління торговельною галуззю є встановлення "діагнозу" системи - тобто оцінка її поточного стану з ідентифікацією проблем функціонування і їхніх причин. "Діагноз" системи управління констатує висновки діагностичного дослідження, зроблені на підставі визначених показників, критеріїв, нормативів, ознак, характеристик тощо. На підставі діагнозу відбувається обґрунтування перспективних напрямів усунення проблем, прийняття відповідних поточних та стратегічних управлінських рішень.

Рис. 1. Концепція комплексної діагностики системи управління розвитком роздрібної торгівлі.

Діагностика управління спрямована на виконання таких задач:

1) вивчення ретроспективного, поточного й прогнозно-очікуваного стану системи:

- дослідження складових елементів системи управління й перевірка відповідності їх функціонування до визначених цілей, завдань, функцій системи;

- оцінка режиму функціонування системи управління, її ефективності та стабільності;

2) встановлення сильних і слабких місць у системі:

- визначення збоїв, проблем, протиріч, дисфункцій у роботі системи;

- встановлення рівня порушень і відхилень системи, порівняно з еталонною моделлю (стандартом);

- ідентифікація причин, що погіршують роботу управління, аналіз джерел їх виникнення;

- підсумовуючий опис загальної характеристики стану системи (діагнозу);

3) окреслення шляхів реформування системи управління задля забезпечення її нормального функціонування;

4) обґрунтування необхідності й окреслення напрямів подальших досліджень й аналізу системи управління.

Здійснення діагностичних процедур системи управління розвитком роздрібної торгівлі повинно, на нашу думку, спиратися на ряд принципів:

- науковості - проведення діагностики на основі науковообґрунтованих й апробованих методів і прийомів;

- системності - з одного боку, управління повинно бути діагностоване як цілісна система, а з іншого - сам аналіз управління повинен мати ознаки системності;

- систематичності - регулярний, безперервний, тобто повторюваний через рівні проміжки часу аналіз інформації та постійне відстеження стану системи управління;

- розумної достатності - чергування комплексної й спеціальної, повної й експрес-діагностики, залежно від наявних ресурсів і цілей дослідження системи управління;

- релевантності - для цілей діагностики потрібно використовувати тільки ті показники й критерії, які мають безпосереднє відношення до системи управління й найбільшою мірою відображають її стан;

- наявності порівняльної бази - показники, які характеризують стан системи управління торгівлею, повинні бути зіставлені з аналогічними показниками за минулі періоди або порівняні з "нормативними", еталонними показниками (узятими з інших, більш розвинутих країн або з попередньо розроблених абстрактних теоретико-цільових моделей);

- об'єктивності - акцентування на пошуку лише об'єктивних зв'язків, чинників, залежностей, закономірностей;

- узгодженості - орієнтація діагностики системи управління на попередньо сформульовані та обґрунтовані цілі й задачі;

- якісної і кількісної визначеності - гармонійне поєднання кількісних вимірників і якісних показників у характеристиці системи управління;

- фактологічного забезпечення - діагностика повинна спиратися тільки на факти, які мають бути обрані у визначений спосіб;

- своєчасності - проведення діагностики й використання її результатів у потрібний час;

- економічності - орієнтація на методики й інструменти, які не потребують надто значних витрат й одночасно здатні забезпечити надійні результати;

- оперативності - за можливістю швидко й ефективно виконання діагностичних операцій, своєчасне усунення відхилень від запланованого графіку.

Діагностуючи систему управління, потрібно розрізняти проблеми-симптоми й проблеми-причини, які співвідносяться як наслідок і причина. Симптом - це зовнішній прояв негараздів у системі або зовнішня ознака, очевидна для дослідника; причина - явище, що викликає симптом, але приховується за ним. Акцентування на симптомах дає змогу скоротити кількість чинників, які треба розглянути задля визначення проблемних зон об'єкта. Завдання діагноста - розпізнати проблеми-симптоми й визначити проблеми-причини, що приховуються за симптомами. Тому діагностика розпочинається із системного дослідження проблем-симптомів безвідносно до сили їхнього прояву, але зводиться до системної оцінки причин подій, наслідком яких є неефективне функціонування системи управління.

Для діагностичного аналізу системи управління та її підсистем дуже важливо обрати критерії й базу для порівняння. Залежно від діагностованого об'єкта це можуть бути певні еталонні дані, аналоги, нормативи, показники більш успішних об'єктів, кращі світові досягнення, міжнародні стандарти тощо. Для цілей діагностики роздрібної торгівлі та системи її управління неможливо з математичною точністю визначити порівняльну базу, проте як орієнтир варто використати показники діяльності торговельної сфери та особливості її регулювання в передових економіках - у країнах Європейського Союзу, США, Японії та ін. Водночас потрібно зважати й на особливості економічного розвитку України, її ресурсний потенціал, специфіку історичного моменту.

Порівняно з детальним і глибоким аналізом діагностика потребує значно меншого обсягу коштів та часу. Терміни проведення діагностики повинні обмежуватися 3-10 днями. Для того, щоб укластися в цей термін, треба забезпечити організацію безперервного, систематичного моніторингу стану об'єкта. Для цього доцільно створити ефективно функціонуючу інформаційну систему з включенням відповідних інформа-

ційних баз, алгоритмів та моделей, які забезпечують збір релевантної інформації, її систематизацію та початкову обробку, а також комплексний аналіз за напрямками діагностики.

Висновки

1. Економічна діагностика є компонентом й одночасно інструментом системного аналізу, а її специфічною ознакою є акцентування на встановленні невідповідностей параметрів об'єкта чи його функціонування характеристикам еталона (стандарту), виділенні проблем-симптомів і проблем-причин у стані об'єкта та визначенні діагнозу як оціночного опису його поточної характеристики з метою розроблення корегувальних заходів щодо усунення проблем-причин. У такому трактуванні економічна діагностика вигідно відрізняється від детального аналізу, що дає змогу скористатися перевагами Парето-принципу 80/20.

2. Авторська концепція комплексної діагностики системи управління розвитком роздрібної торгівлі розроблена на засадах кібернетичного підходу та полягає в діагностиці всіх компонентів (підсистем) досліджуваної системи - керуючої системи (держави), керованої системи (торгівлі), взаємозв'язків між ними та оточуючого середовища. У складі концепції визначено мету діагностики, задачі, принципи й цикл робіт.

Подальші дослідження в руслі тематики статті бачаться в розробці методичних інструментів комплексної діагностики системи управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Экономическая диагностика при хозрасчете и самофинансировании / [А. И. Муравьев, А. С. Вартаков, К. В. Нерсесян, Г. П. Степанян]. - Ереван : Айстан, 1989. - 132 с.
2. Глазов М. М. Функциональная диагностика как инструмент повышения качества управления промышленным предприятием : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством" / М. М. Глазов. - СПб., 2000. - 37 с.
3. Швиданенко Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : [монографія] / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк. - К. : КНЕУ, 2002. - 192 с.
4. Терещенко Н. Н. Экономическая диагностика развития рынка потребительских товаров (теория, методология, практика) : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством" / Н. Н. Терещенко. - Красноярск, 2009. - 31 с.
5. Tomsik P. Diagnostics and decision-making of the company management within the period of economic crisis and recession / P. Tomsik, E. Svoboda // Agricultural economics - Czech. - 2010. - № 7. - Pp. 303-309.
6. Hamilton James D. A new approach to the economic analysis of nonstationary time series and the business cycle / James D. Hamilton // Econometrica. - 1989. - Vol. 57. - No. 2. - Pp. 357-384.

Мазур Елена,

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики и управления Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ДИАГНОСТИКА СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ: ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

В статье развиты научные основы диагностики системы управления развитием розничной торговли. Приведена авторская концепция комплексной диагностики системы управления развитием торговли, раскрыты ее цель, задачи, принципы и цикл работ.

Ключевые слова: диагностика; система управления; розничная торговля; системный анализ.

Mazur Olena,

PhD in Economics, Associate Professor of Economics and Management Department of Odesa I. I. Mechnikov National University

DIAGNOSTICS OF MANAGEMENT SYSTEM FOR THE RETAIL TRADE DEVELOPMENT PROCESS: THEORY AND METHODOLOGY

The paper presents scientific bases of diagnostics for the retail trade management system. Analysis of term "diagnostics" which has been presented in the scientific literature showed that it mainly applies to businesses and their subsystems. At the same time, diagnostic procedures may be adapted to objects at any level, in particular to the management process of retail trade sector. According to author, diagnostics has to identify the most important problems or irregularities in management system functioning. Therefore, it is a tool for system analysis. In accordance to this approach the concept of trade management system diagnostics was developed, which includes diagnostics of all components (subsystems) of the system, chosen on the basis of a cybernetic approach - the control system, the controlled system, the relationship between them and the environment. The author has analyzed own position regarding the purpose, objectives, principles of diagnostics and a series of works: "diagnostics indicators - criteria for diagnostics - problems-symptoms - problems-causes - diagnosis - recommendations". The author proposed and specified interpretation of the criteria for diagnostics, symptoms and causes, as well as of providing information system.

Keywords: diagnosis; management system; retail trade; system analysis.

REFERENCES

1. Muravyev A. I., Vartanov A. S., Nersesyan K. V., Stepanyan G. P. (1989), *Economic diagnostics for self-supporting and self-financing*, Ajstan, Erevan, 132 p. (rus).
2. Glazov M. (2000), *Functional diagnostics as a tool to improve the management of industrial enterprise*, Abstract of thesis for the degree of doctor of economic sciences in specialty 08.00.05 «Economics and national economy management», St. Petersburg, 37 p. (rus).
3. Shvydanenko H., Oleksiuk A. (2002), *Modern technologies of financial and economic activity diagnostics*, Kyiv, 192 p. (ukr).
4. Tereshchenko N. N. (2009), *Economic diagnosis of the consumer goods market (the theory, methodology, practice)*, Abstract of thesis for the degree of doctor of economic sciences in specialty 08.00.05 «Economics and national economy management», Krasnoyarsk, 31 p. (rus).
5. Tomsik P., Svoboda E. (2010), *Diagnostics and decision-making of the company management within the period of economic crisis and recession*, *Agricultural economics - Czech*, №7, pp. 303-309 (engl).
6. Hamilton James D. (1989), *A new approach to the economic analysis of nonstationary time series and the business cycle*, *Econometrica*, Vol. 57, No. 2, pp. 357-384 (engl).

© Мазур Олена

Надійшла до редакції 03.12.2013

УДК 336.76

НИКИТЕНКО ОЛЕКСІЙ,

аспірант кафедри економічної інформатики

Національної металургійної академії України, м. Дніпропетровськ

АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ДИНАМІКИ РИНКІВ

У статті розглянуто основні положення теорій динаміки ринків, зокрема, гіпотези ефективного ринку, гіпотези когерентного ринку, гіпотези фрактального ринку та гіпотези синергетичного ринку. Проаналізовано інструменти фрактального ринку для прийняття на їхній основі обґрунтованих інвестиційних рішень. Наведено та обґрунтовано інструменти технічного аналізу, заснованого на грі за трендом для прогнозування динаміки ринку, відповідно до гіпотези фрактального ринку, зокрема, хвильову модель Елліотта та застосування нейро-нечітких моделей.

Ключові слова: ефективний ринок; когерентний ринок; фрактальний ринок; синергетичний ринок; технічний аналіз.

Постановка проблеми. Будь-яка інвестиційна діяльність передбачає використання методів прогнозування розвитку фінансових часових рядів. Відповідно, передбачення показників фінансових ринків лежить в основі діяльності всіх суб'єктів біржових і позабіржових систем торгівлі активами. Більшість операцій на фінансових ринках є спекулятивними, тобто спрямова-

ними не на обслуговування реального товарообігу, а на отримання прибутків шляхом проведення відповідних торговельних операцій (купити дешевше - продати дорожче). Усі вони базуються на прогнозах зміни курсу учасниками угоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однією з важливих проблем сучасної економічної науки є по-